

УДК 37.032

А. О. Борисова

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, Рівне

АНАЛІЗ СТАНУ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ ТА РІВНІ ЇЇ СФОРМОВАНОСТІ

В роботі представлена частина результатів та їх аналіз експериментального дослідження формування методичної компетентності майбутніх викладачів в умовах магістратури спеціальності «Педагогіка вищої школи». Відповідно визначеним компонентам методичної компетентності як інтегративної властивості особистості, виділено чотири основні ознаки сформованості зазначеної здатності у майбутніх викладачів: інформаційно-змістовий критерій; мотиваційно-ціннісний критерій; операційно-технологічний критерій; самоосвітній критерій. По кожному критерію визначено сукупність показників, які використовувалися при діагностиці сформованості досліджуваної властивості у майбутніх викладачів.

Ключові слова: методична компетентність, аналіз, рівні, формування, магістрант.

А. А. Борисова

Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, Ровно

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ МАГИСТРАТУРЫ И УРОВНИ ЕЕ СФОРМИРОВАННОСТИ

В работе представлена часть результатов и их анализ экспериментального исследования формирования методической компетентности будущих преподавателей в условиях магистратуры по специальности «Педагогика высшей школы». В соответствии с определенными компонентами методической компетентности мастеров как интегративного свойства личности, выделены четыре основных признака сформированности этой способности у будущих преподавателей: информационно-содержательный критерий; мотивационно-ценностный критерий; операционно-технологический критерий; самообразовательный критерий. Для каждого критерия определен набор показателей, которые используются в диагностике сформированности исследованной особенности у будущих преподавателей.

Ключевые слова: методическая компетентность, анализ, уровни, формирование, магистрант.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Пріоритетним напрямом державної політики нині є інтеграція вітчизняної освіти в європейський та світовий освітній простір. Відтак, перед вищими навчальними закладами постає багато проблемних, суперечливих питань: як здійснювати та юридично оформлювати співробітництво із закладами, що належать різним державам? На яких засадах передавати педагогічний досвід, навчально-методичне забезпечення, комп'ютерні програми як інтелектуальну власність іншим навчальним закладам? Як здійснювати прийом студентів та аспірантів на навчання з інших держав?

Актуальність проблеми підготовки майбутніх викладачів посилюється сучасними особливостями навчального процесу у вищій школі [1], до яких учені справедливо відносять:

– спрямованість навчання у вищій школі на науку у її розвитку (студент має оволодіти науковими знаннями і методами самої науки, з її проблемами і можливостями їх вирішення);

– єдність наукового і навчального, що передбачає роль викладача як вченого (він не тільки здійснює навчання студентів, а й має бути самим активним дослідником у тій науці, яку викладає);

– спрямованість навчального процесу на самостійну роботу студентів, яка за своїм змістом повинна постійно зближуватися із дослідницькою роботою. У цьому аспекті слід враховувати те, що недостатньо лише запланувати відповідний відсоток навчального часу студента для самостійної роботи (вся технологія підготовки фахівця має передбачати творче, самостійне оволодіння студентами знаннями, вимагати самостійності при підготовці до лекційних, семінарських, лабораторно-практичних занять);

– наскрізна професійна спрямованість всього навчального процесу у вищій школі – усі науки, що викладаються у вищому навчальному закладі, повинні орієнтуватися на майбутню професію студента;

– єдність та оптимальне співвідношення теоретичної та практичної підготовки студентів: ані чиста теорія, відірвана від сучасного суспільного життя, ані практика без сучасної теоретичної підготовки – не можуть забезпечити всебічний розвиток особистості;

– гуманістична спрямованість навчального процесу у вищій школі, впровадження особистісного підходу як базової цінності, що визначає характер взаємодії викладача та студента.

Нарешті, науковим, цілеспрямованим шляхом поповнення складу науково-педагогічних працівників спеціальних кафедр є підготовка фахівців спеціальності «Педагогіка вищої школи», на якому ми зупинимо свою увагу.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Навчальним планом підготовки викладачів вищого навчального закладу (галузь знань – 1801 «Специфічні категорії»; напрям підготовки «Педагогіка вищої школи»; спеціальність – 8.18010021 «Педагогіка вищої школи») передбачено такі терміни навчання: 1 рік 6 місяців на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Зупинимось на змістово-організаційних аспектах підготовки фахівців зазначеної категорії за денною формою навчання.

Теоретичне навчання згідно графіка навчального процесу, продовжується 48 тижнів. Навчальна практика проводиться 1 тиждень, в основному, ознайомлювального характеру: магістранти знайомляться зі структурою управління вищою освітою, з роботою департаменту освіти, роботою деканату факультету, педагогічного кабінету кафедри тощо.

Виробнича практика планується в кінці другого семестру і продовжується 4 тижні (для спеціалістів – 3 тижні). Базами практики є ВНЗ I-IV рівнів акредитації в Україні, які мають розвинену інфраструктуру, здійснюють підготовку фахівців з використанням сучасних педагогічних технологій. Практиканти мають достатнє методичне забезпечення, щоб їх практична підготовка пройшла продуктивно, а план практики був виконаний.

Іншими словами, вступники на цю магістерську програму можуть мати лише диплом не нижче рівня бакалавра, а на завершення навчання – отримати кваліфікацію «Викладач університетів та вищих навчальних закладів». І хоча терміни підготовки таких фахівців 1,5 роки, на нашу думку, цього часу замало для формування в бакалаврів методичної компетентності з предмета, що буде викладатися випускником програми.

Для визначення домінантних показників сформованості методичної компетентності майбутніх викладачів нами було застосовано метод експертної оцінки. Експертам (кандидати і доктори педагогічних наук, 5 осіб) було запропоновано проранжувати за вагомістю показники інформаційно-змістового, мотиваційно-ціннісного, операційно-технологічного і самоосвітнього критеріїв.

В інструкції експертам вказувалося, якщо, на їх думку, показники однаково вагомі і їх не можна розвести за цією характеристикою, то тоді їм присвоюється однаковий ранг. Наприклад, експерт не може визначити, який з двох показників вагоміший – він обоє ставить

на перше місце. Але при обрахунках результатів обом показникам присвоюється ранг 1,5, так як вони посіли перше і друге місце, а тому справедливим є розрахунок:

$$1 + 2 = 3; 3 : 2 = 1,5.$$

Такі ж розрахунки виконувалися при умові, коли експерт не міг «розвести» три показники: усім трьом присвоювався ранг 2 ($1 + 2 + 3 = 6$; $6 : 3 = 2$).

Звівши дані у табл. 1, було вираховано суму рангів, яку набрав певний показник за відповідним критерієм. Для визначення домінантного показника по кожному критерію користувалися правилом: чим менша сума рангів показника, тим він вагоміший. Показники, зазначені в табл. 1 відповідають наступним:

1.1 Знання державних нормативних документів про освіту, зокрема про вищу освіту.

1.2 Знання про закономірності, принципи, правила, форми, методи та засоби навчання.

1.3 Наукові знання з навчальної дисципліни, спеціальності (за фаховою підготовкою).

1.4 Обізнаність із новими науковими дослідженнями в певній галузі (за фаховою підготовкою).

1.5 Обізнаність із духовними та матеріальними цінностями, світовими та національними.

1.6 Сформований науковий світогляд.

2.1 Професійний інтерес до педагогічної діяльності.

2.2 Професійний інтерес до наукової галузі, навчальної дисципліни, яку викладає.

2.3 Бажання та вміння корегувати власну поведінку.

2.4 Потреба в удосконаленні дидактичної компетентності, власної педагогічної майстерності.

2.5 Уміння аналізувати ефективність власної навчально-методичної діяльності, правильність постановки навчальних цілей, прогнозувати перебіг та результати навчального процесу.

2.6 Потреба в обґрунтованому плануванні своєї праці, вміння передбачати себе в педагогічній ситуації.

3.1 Уміння підготувати та провести пояснювально-ілюстративну чи проблемну лекцію, лабораторно-практичне, семінарське заняття репродуктивного або пошукового характеру, навчальну чи виробничу практику.

3.2 Уміння підготувати та провести імітаційно-ігрове, тренінгове, інше інтерактивне навчальне заняття.

3.3 Уміння відбирати та творчо використовувати у навчальному процесі сучасні засоби навчання, зокрема, нові інформаційні технології, розробляти та застосовувати на заняттях презентації.

3.4 Уміння складати навчально-методичну документацію (ОПП, ОКХ, навчальний план, навчальну програму, графік навчального процесу, логічну схему вивчення дисципліни, різнорівневі тестові завдання).

3.5 Уміння розробляти дидактичну конструкцію підручника, навчального чи методичного посібника, методичних рекомендацій.

3.6 Уміння відбирати зміст навчального матеріалу з урахуванням його ступеню трудності та пізнавальних можливостей студентів щодо його засвоєння.

4.1 Володіння знаннями і вміннями власного інтелектуального розвитку (пам'ять, мислення, увага, уява, інтуїція тощо).

4.2 Володіння професійним мисленням (критичність, гнучкість, креативність, самостійність, проникливість, спостережливість).

4.3 Уміння застосовувати спеціальні методики корекції свого психічного та психофізіологічного стану.

4.4 Вимогливість до себе, працездатність, організованість, розпорядливість, наполегливість.

4.5 Уміння самоконтролю і самоаналізу.

4.6 Уміння планувати час і свою роботу, раціонально розподіляти етапи, зусилля у процесі діяльності.

Так, серед шести показників інформаційно-змістового критерію найменшу суму рангів ($\sum = 7$) набрав показник «Знання про закономірності, принципи, правила, форми, методи та засоби навчання»; серед показників мотиваційно-ціннісного критерію – показник «Професійний інтерес до педагогічної діяльності» ($\sum = 7$); серед показників операційно-технологічного критерію – показник «Уміння підготувати та провести пояснювально-ілюстративну чи проблемну лекцію, лабораторно-практичне, семінарське заняття репродуктивного або пошукового характеру, навчальну чи виробничу практику» ($\sum = 7,5$).

Таблиця 1 – Результати експертного оцінювання вагомості показників сформованості методичної компетентності майбутніх викладачів

Показник	Ранг показника					\sum	Місце
	Експерт 1	Експерт 2	Експерт 3	Експерт 4	Експерт 5		
1.1	6	5	5	3	5	24	5
1.2	1	1	1,5	2	1,5	7	1
1.3	2	2	1,5	1	1,5	8	2
1.4	3	3	4	4	4	18	3
1.5	5	6	3	6	6	26	6
1.6	4	4	6	5	3	22	4
2.1	1,5	2	1	1	1,5	7	1
2.2	1,5	2	2	2	1,5	9	2
2.3	5	4	4	4	6	23	4/5
2.4	3	2	3	3	4	15	3
2.5	4	5	6	5	3	23	4/5
2.6	6	6	5	6	5	28	6
3.1	1,5	2	1	2	1	7,5	1
3.2	3	4	4,5	3	3	17,5	4
3.3	1,5	2	2,5	1	2	9	2
3.4	4	2	2,5	4	4,5	17	3
3.5	5,5	6	6	6	6	29,5	6
3.6	5,5	5	4,5	5	4,5	24,5	5
4.1	2	1,5	3,5	1,5	2	10,5	2
4.2	2	1,5	1,5	1,5	1	7,5	1
4.3	4,5	3,5	3,5	4	4	19,5	4
4.4	2	3,5	1,5	3	3	13	3
4.5	4,5	5,5	5,5	5	5	25,5	5
4.6	6	5,5	5,5	6	6	29	6

Показник «Володіння професійним мисленням (критичність, гнучкість, креативність, самостійність, проникливість, спостережливість)» також набрав найменшу суму рангів ($\sum = 7,5$), а тому серед ознак сформованості методичної компетентності за самоосвітнім критерієм він також був визнаний домінантним.

Аналіз навчально-методичної документації щодо підготовки викладачів у низці вищих навчальних закладів, результати анкетування, тестування, бесід, спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю студентів дозволили охарактеризувати рівні сформованості методичної компетентності майбутніх викладачів (табл. 2).

Таблиця 2 – Характеристики рівнів сформованості методичної компетентності майбутніх викладачів в умовах магістратури

Рівні сформованості дидактичної компетентності	Критерії та показники
1	2
Елементарний	Гностичний критерій: Обмежені знання державних нормативних документів про освіту, дуже низький рівень навчальних досягнень в дидактиці, методиці навчання, в галузі педагогічних технологій, поверхневі наукові знання з навчальної дисципліни, спеціальності (за фаховою підготовкою).
	Мотиваційний критерій: Магістрант не виявляє інтересу до педагогічної діяльності, наукової галузі, дисципліни з якої має викладати; не демонструє умінь коригувати власну поведінку; пізнавальні мотиви нестійкі, імпульсивні; завдання виконуються тільки під дією зовнішніх стимулів; потреба в удосконаленні власної професійної діяльності не сформована.
	Діяльнісний критерій: Магістрант не володіє уміньми підготувати та провести навчальне заняття, скласти навчально-методичну документацію, навичками відбору змісту навчання. Обмежені знання і уміньми щодо конструювання підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій.
	Особистісний критерій: Магістрант лише поверхнево володіє знаннями свого особистісного розвитку, але не демонструє умінь розвивати власну пам'ять, мислення, увагу, уяву, інтуїцію. Самоаналіз та самооцінка не сформовані. Професійно-педагогічне мислення практично не сформовано.
Низький	Гностичний критерій: Поверхневі, неглибокі знання державних нормативних документів про освіту, рівень навчальних досягнень нижче посереднього в дидактиці, методиці навчання, в галузі педагогічних технологій, поверхневі наукові знання з навчальної дисципліни, спеціальності (за фаховою підготовкою); студент слабо обізнаний із новими науковими дослідженнями в певній галузі (за фаховою підготовкою), науковий світогляд нижче посереднього.
	Мотиваційний критерій: Оволодіння магістерською програмою здійснюється як примусове виконання завдань викладачів. Слабка зацікавленість, ініціатива в оволодінні педагогічним фахом. Магістрант майже не прагне поповнити запас знань з наукової галузі, дисципліни з якої має викладати; дуже рідко демонструє уміньми коригувати власну поведінку; пізнавальні мотиви нестійкі; відсутні зацікавленість, ініціатива у виконанні індивідуальних навчальних завдань.

Продовження табл. 2.

1	2
Низький	<p>Діяльнісний критерій: Магістрант знає, як підготувати навчальне заняття, але не демонструє досконалих умінь у його проведенні. Навчання здійснюється виключно на репродуктивному рівні: творчі індивідуальні завдання магістрант виконати не може. Переважно, вміє застосовувати традиційні засоби навчання, проте інформаційно-комунікативні технології не використовує. Володіє вміннями проведення пояснювально-ілюстративної лекції, але не може провести проблемних занять, рольової гри тощо. Може відбирати зміст навчального матеріалу (для занять репродуктивного типу) без урахування пізнавальних можливостей магістрантів. Здатний розробити навчально-методичну документацію за аналогом (навчальний план, навчальну програму).</p>
	<p>Особистісний критерій: Магістрант епізодично займається особистісним розвитком. Мають місце елементи самоаналізу, самооцінки, але безсистемно. Професійно-педагогічне мислення без креативної складової. Рідко планує навчальну діяльність, переважно, неорганізований, не виявляє наполегливості у виконанні творчих завдань.</p>
Середній	<p>Гностичний критерій: Рівень навчальних досягнень достатній. Магістрант володіє знаннями державних нормативних документів про освіту, комплексом дидактичних і методичних знань, добре підготовлений в науковій галузі, яку буде викладати. Виявляє обізнаність із новими науковими дослідженнями в певній галузі (за фаховою підготовкою).</p>
	<p>Мотиваційний критерій: Магістрант із зацікавленістю виконує більшість навчальних завдань, виявляє епізодичний інтерес до додаткової навчально-наукової літератури. Навчання здійснюється як на репродуктивному, так і на продуктивному рівні. Виявляє професійний інтерес до наукової галузі, навчальної дисципліни, яку викладатиме. Магістрант впевнений, що його професійне життя буде пов'язане з педагогікою. Часто виявляє потребу в удосконаленні власних дій.</p>
	<p>Діяльнісний критерій: Магістрант володіє достатніми вміннями підготовки та проведення навчальних занять репродуктивного чи пошукового характеру. Вміє розробляти різноманітну навчально-методичну документацію (навчальний план, робоча навчальна програма, освітньо-кваліфікаційна характеристика), може розробити зміст сучасного підручника чи посібника. Вміє відбирати навчальний матеріал відповідно пізнавальним можливостям студентів. Демонструє вміння застосовувати при викладанні інформаційно-комунікаційні технології.</p> <p>Особистісний критерій: Магістрант займається особистісним саморозвитком, але несистемно, часто епізодично, нецілеспрямовано. Демонструє позитивне ставлення до загальної ерудиції, вміє корегувати власну поведінку. Може критично аналізувати власну діяльність, адекватно оцінювати її результати. Вміє планувати роботу, раціонально розподіляти зусилля щодо її виконання.</p>

Продовження табл. 2.

1	2
Високий	<p>Гностичний критерій: Рівень навчальних досягнень високий. Магістрант володіє ґрунтовними знаннями державних нормативних документів про освіту (зокрема, вищу аграрну) України, комплексом загальнодидактичних і технологічних знань. Наполегливо виконує навчальні завдання творчого характеру. Самостійно опрацьовує додаткову літературу (фахову за спеціальністю та психолого-педагогічну), широко обізнаний з новими науковими дослідженнями. Відзначається духовною культурою, загальною ерудицією, освіченістю.</p>
	<p>Мотиваційний критерій: Магістрант виявляє розвинутий професійний інтерес до педагогічної діяльності та наукової галузі за фахом. Постійно демонструє потребу в удосконаленні власної педагогічної майстерності. Сформовані досконалі уміння аналізувати ефективність власної навчально-методичної діяльності, правильність постановки навчальних цілей, прогнозувати перебіг та результати навчального процесу, потреба в обґрунтованому плануванні своєї праці, уміння передбачати себе в педагогічній ситуації. Магістрант цілеспрямовано формує свою програму самовдосконалення і скрупульозно її виконує. Він асоціює педагогічну освіту з майбутньою професійною діяльністю, з можливостями навчання в аспірантурі.</p>
	<p>Діяльнісний критерій: Магістрант володіє уміннями підготувати та ефективно провести пояснювально-ілюстративну чи проблемну лекцію, лабораторно-практичне, семінарське заняття репродуктивного або пошукового характеру, навчальну чи виробничу практики. Демонструє розвинуті уміння складати навчально-методичну документацію (ОПП, ОКХ, навчальний план, навчальну програму, графік навчального процесу, логічну схему вивчення дисципліни, різнорівневі тестові завдання). Випускнику притаманні ґрунтовні уміння розробляти дидактичну конструкцію сучасного підручника, навчального чи методичного посібника (зокрема, електронного). Він вміє відбирати та творчо використовувати у навчальному процесі сучасні засоби навчання, зокрема, нові інформаційні технології, розробляти та застосовувати на заняттях презентації. Магістрант здатний відбирати зміст навчального матеріалу з урахуванням його ступеню складності та пізнавальних можливостей студентів щодо його засвоєння.</p>
	<p>Особистісний критерій: Магістрант ґрунтовно володіє знаннями і уміннями власного інтелектуального розвитку (пам'ять, мислення, увага, уява, інтуїція тощо), демонструє високий рівень розвитку професійного мислення (критичність, гнучкість, креативність, самостійність, спостережливість). Має глибокі знання і уміння застосовувати спеціальні методики корекції свого психічного та психофізіологічного стану. Постійно демонструє вимогливість до себе, працездатність, організованість, розпорядливість, наполегливість. Регулярно здійснює самооцінку своєї діяльності.</p>

ВИСНОВКИ. Розроблені за результатами дослідження характеристики рівнів сформованості методичної компетентності майбутніх викладачів слугували еталонами для експертів при рівневій диференціації респондентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко ; гол. ред. Світлана Головка. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

A. Borysova

Private Higher Education Establishment Academician Stepan Demianchuk, Rivne

THE ANALYSIS OF FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF PROSPECTIVE TEACHERS IN THE MAGISTRACY AND THEIR AVAILABILITY LEVEL

The article is part of the results and their analysis of the pilot study of methodological competence of teachers in the Magistracy of the specialty "pedagogy in higher school". In accordance with the defined components of the methodical competence as the integrative properties of personality, highlighted four major signs of this ability in the future masters: information-semantic criterion; motivational-based criterion; management and technological criteria; samoosvitnij criterion. For each criterion, defined a set of indicators that are used in the diagnosis of researched properties in future teachers.

Key words: methodical competence, analysis, level, force, master.

REFERENCES

1. Goncharenko, S.W. (1997) *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary], Lybid, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]

Борисова Аліна Олександрівна,
аспірантка,
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана
Дем'янчука,
вул. акад. С. Дем'янчука, 4, м. Рівне,
Україна, 33027.
Тел. +38(067)2964338.
E-mail: a.borisova100@yandex.ua

Borysova Alina Oleksandrivna,
Ph.D. Student,
Private Higher Education Establishment
Academician Stepan Demianchuk,
vul. akademika S. Demianchuka, 4, Rivne,
Ukraine, 33027.
Tel. +38(067)2964338.
E-mail: a.borisova100@yandex.ua

Стаття надійшла 18.12.2014